

ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ “ЛОГОСІВЦІВ”

2. Кузьміна Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н.В. Кузьмина // Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 20 – 26.

3. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження / С.Д. Максименко. – К.: НДІП, 1990. – 240 с.

4. Слостенин В.А. Проф. готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура,

функционирование // Проф. подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / Под ред. В.А. Слостенина. – М.: – 1982. – С. 14 – 28.

5. Щербан Т.Д. Організація навчання вчителів-початківців умінню розв'язувати педагогічні задачі / Т.Д. Щербан // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К.: НЕВТЕС, 2001. – Т. III. – Ч. 5. – С. 186 – 192.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013

УДК 883.3(09)“20”

Ірина Дмитрів, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури та теорії літератур
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ “ЛОГОСІВЦІВ”

У статті розглядаються особливості художньої рецепції образу Богоматері у творчій спадщині поетів-“логосівців”. У дослідженні зроблено спробу проінтерпретувати богородичну символіку та проаналізувати поетику богородичної поезії у контексті біблійної та літургійної традицій.

Ключові слова: Богородиця, “Логос”, поетика, символ, художній образ.

Літ. 6.

Ірина Дмитрів, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ В ЖИЗНИ І ТВОРЧЕСТВЕ “ЛОГОСОВЦЕВ”

В статті розглядаються особливості художественної рецепції образу Богоматері в творчому наслідуванні поетів-“логосовців”. Сделана попытка інтерпретації богородичської символіки та аналізу поезії богородичської поезії в контексті біблійної та літургійної традицій.

Ключевые слова: Богородица, “Логос”, поетика, символ, художественный образ.

Iryna Dmytriv, Ph. D. (Philology)
Docent of Ukrainian Literature and the Theory of Literature Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

IMAGE OF VIRGIN IN LIFE AND CREATIVE WORKS OF “LOGOS” MEMBERS

In the article features artistic reception of the image of Our Lady in the creative legacy of poets “lohositvtsy”. The study attempts to interpretate Marian symbolism and analyze poetry of Marian poetry in the context of biblical and liturgical traditions.

Keywords: Virgin, “Logos”, poetics, symbol, artistic image.

Постановка проблеми та аналіз основних досліджень і публікацій. Об'єднання католицьких письменників “Логос” обіймало помітне місце в літературному житті Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття, яке на той час характеризувалося великою розмаїтістю й підвищеною активністю.

Довгий час художня творчість “логосівців” була поза межами наукових зацікавлень літературознавців. Лише за останні роки в Україні було здійснено низку досліджень, завдяки яким творці “католицької літератури”, а серед них і письменники “Логосу”, зможуть зайняти чільне місце в історії української

літератури. Непересічну вартість мають дослідження Миколи Ільницького, у яких літературознавець дає системне, цілісне, об'єктивне бачення місця “логосівців” у літературному процесі Західної України між двома світовими війнами. Праці Ярослава Грицьков'яна, Богдана Романенчука, Оксани Веретюк, Тараса Салиги подають історико-літературний аналіз діяльності “Логосу”. До поглибленого літературознавчого осмислення художньої спадщини “логосівців” спричинилися дослідження Лілії Гром'як, яка зосередила увагу на вивченні творчості о. Василя Мельника (Лімниченка),

охопивши майже всі грані його письменницької та громадської діяльності. Ідейно-естетичну концепцію творчості “Логосу” досліджувала Наталія Вівчарик. На тлі цього літературного об’єднання дослідниця виокремила постать Григора Лужницького, здійснивши комплексний аналіз прозової, драматичної та поетичної спадщини письменника з метою докладного та всебічного вивчення й інтерпретації його художніх творів. Отже, за останні двадцять років з’явилася значна кількість літературознавчих розвідок, присвячених діяльності “Логосу”, які викликали серйозне наукове зацікавлення “католицькою літературою”, однак багато її аспектів ще чекає свого дослідника.

Мета статті – проаналізувати особливості художнього осмислення образу Богоматері в поетичній творчості “логосівців”, проінтерпретувати богородичну символіку, простежити біблійні проєкції на національний ґрунт.

Виклад основного матеріалу. Літературне угруповання “Логос” об’єднувалося навколо часопису “Поступ”, який був друкованим органом Марійського Товариства Молоді. Марійські Товариства, або як їх ще називали Марійські Дружини, мали своє особливе призначення у вирі церковного та громадського життя – особливе вшанування Богородиці і за її прикладом плекання і культивування християнських чеснот. Члени Марійських Дружин, а ними були і духовні особи, і світські люди, через пресові органи пропагували християнський світогляд, піддавали нищівній критиці антихристиянську ідеологію, а також виховували патріотично свідому молодь із сильним характером. У праці “Українські хрестоносці” В. Лімниченко вказує на риси, які повинні бути притаманні Марійським лицарям: “Лицарі Марії – це шляхетні, чисті, вибрані люди. Це люди зі шляхетними намірами своїх діянь та зі шляхетними підходами до всіх практичних і теоретичних проблем життя. Це люди з чистими душами, з чистими серцями та з чистими руками. Це люди без стадних прикмет у своїй душі, без страху перед масою, без вічних вагань у своєму поступованні, без паніки в обличчі невдач, без жаху перед благородним ризиком тоді, коли цього ризикуванню треба. Це раса вибраних людей, це марійська раса! Це племено Марії, що поклало собі за завдання відродити розбещене життя новочасних поган лицарським етосом марійського культу” [2, 635]. Ідеологічну програму В. Лімниченко маніфестує в поезії “За Христай любов”:

Пронесім у життя невгомонний протест
Проти безбожних ідей і діл!
За Христа і любов! За Марію і хрест!

Не пожаліймо наших душ і тіл! [2, 5].

Чому саме Богородиця обирається для такої відповідальної місії – виховання молодого покоління? Л. Гром’як знаходить, на наш погляд, вичерпну відповідь на це питання: “Церковні служителі, володіючи методами проникнення в душі людей, опиралися в своїх судженнях на психіку індивідів, на глибини підсвідомого. Адже, як відомо, юнаки з більшою любов’ю та ніжністю ставляться не до батька, а до матері. Саме ця теорія дала поштовх для обирання культу Богородиці, яка є матір’ю для кожного християнина. Ініціатори створення Марійських Дружин виходили з того, що, якщо в чистій душі юнака запалає вогонь любові до Диви Марії, яка є ідеальною постаттю, символом чистоти, честі, непорочності, любові, то в нього горітиме почуття глибокої пошани і до інших жінок, а насамперед до матері” [1, 91]. Варто зазначити, що культ матері в українців особливий, оскільки не вичерпується лише пошаною до біологічної матері, а має ширші обрії – це Божа Мати, Церква, Україна.

У контексті постулатів Марійського Товариства стає зрозумілим часте звертання “логосівців” до образу Богородиці, який, з’явившись у їхніх ранніх поезіях, зі щораз більшою символічною наповненістю супроводжує всю творчість, увиразнюється, кристалізується в міру духовного вдосконалення та зростання художньої майстерності авторів. Найповніше символ Богородиці представлено у творчості о. Василя Мельника (Лімниченка).

Богородиця – одвічний символ безмежної материнської любові, самопожертви, непорочності, відданості у служінні Богові і людям. У розумінні християн, вона – найкраща з-поміж людей, тому і символи, пов’язані з її особою, витончені, довершені, сповнені краси. Богородичних символів надзвичайно багато. Кожен з них по-своєму відкриває постать Богоматері, свідчить про її божественне призначення, повідомляє про духовні чесноти. Наприклад, у християнській традиції біла лілея є символом непорочності Божої Матері. Аналогічно прочитується й символ білої голубки, що символізує неоскверненість. Це відображено і в іконографії, і в духовно-пісенних текстах. Особливе місце в богослов’ї посідають символічні назви Божої Матері. Це і Небесна Драбина (через яку Бог прийшов до людей), і Золотий Кивот (бо Марія певний час носила Бога у своєму лоні і завжди – у серці), і Мати Життя (бо Єва принесла гріх у світ, а з гріхом і смерть, Марія ж дала світові Христа, який є Дателем життя вічного) та багато інших.

У поезії о. В. Мельника (Лімниченка) простежуємо дві основні мегаознаки особи Богородиці – материнство і заступництво. Майже вся Богородична поезія цього автора має молитовний характер, а це породжує певні особливості, які треба враховувати, аналізуючи його твори. Коли йдеться про молитву, то варто зупинитися на таких важливих моментах: людина, яка молиться, не лише проговорює в нікуди певні усталені фрази, якісь закодовані формули, а вона вірить у реальну присутність Бога в її житті, тобто між тим, хто молиться, і Тим, до кого моляться, встановлюється особливий зв'язок. Звідси – щирість, довір'я, надія на те, що молитва буде вислухана. Таку молитву можна назвати “молитвою серця”, яка цілком відповідає характерові молитово о. В. Мельника (Лімниченка). Тому для цього автора Богородиця – не лише історична особа, яка колись у Вифлеємі Юдейському народила Ісуса. Вона – Мати, яка опікується його життям, якою він захоплюється, звертається до неї найніжнішими словами, якій довіряє свої турботи. Звісно, важливу роль тут відіграло й те, що Василь Мельник був священником і з живою вірою сприйняв сказані Христом слова до апостола Йоана перед смертю на Голготі: “Бачивши Ісус матір і біля неї учня, що стояв, – а його ж любив він, – мовить до матері: “Жінко, ось син твій.” А тоді до учня мовить: “Ось мати твоя.” І від тієї хвилині узв'язав її до себе” (Йо. 19 : 26 – 27). За християнським тлумаченням, учень є представником всього людства, отже, з тієї хвилини Богородиця стала Матір'ю всіх людей до кінця віку.

У творчості о. Василя Мельника гармонійно переплетені молитви прослави з молитвами подяки. Богородична тематика домінує у таких поезіях: “За всіх молишися...”, “Молитва за хворих”, “Радуйся, Діво!”, “Про що Тобі, Маріє, говорити?”, “Ave Maria”. Принагідно зауважимо, що о. В. Мельник (Лімниченко) є автором кількох балад (“Балада про білі листки”, “Балада про сонце в мості”), де, попри казкові елементи, Божа Мати виступає люблячою і дбайливою Матір'ю всіх людей:

... Божа Мати
Всіх людей не опускає!
В неї – повно благодати,
В неї – золота рука е!
Не було ще в цьому світі
Між людьми такої Мамці,
Як Вона, що свої діти
Завжди має в теплій тямці [2, 256 – 257].

Поезія “За всіх молишися...” уже своєю назвою нагадує молебну стихирю на честь

Богородиці: “За всіх Ти молишся, Благая, за тих, що прибігають з вірою під могутній твій покров, бо іншого тривалого порятунку перед Богом в бідах і скорботах ми, грішні, не маємо, обтяжені гріхами незліченними, Мати Бога Вишнього, Ти еси Пречистая, тому до тебе припадаємо, щоб спастися рабам твоїм” [5, 246]. І в стихирі, і в поезії о. В. Мельника (Лімниченка) Божа Мати постає невтомною молільницею за рід людський, тому ліричний герой звертається до неї з дитинним довір'ям:

Хто мої болі приколише,
Кому про смутки розказати?
До кого ж маю пригорнутись?
До кого йти, ласкава Мати?
До Тебе йду... До Тебе несучу
Мої надії і вагання;
Згадай на моє пересилля
І вислухай мої благання [2, 135].

Аналогічною настроєвістю пронизана “Молитва за хворих”, у якій автор просить заступництва Богоматері не лише для себе, а для всіх скривджених, знедолених, що є “подобами страждущого Христа”:

Пречиста Діво, змилуйся над ними,
Над скорбним видом їх безкровних лиць... [2, 225].

У цитованих рядках знову ж таки простежуються паралелі зі стихирою Молебна до Матері Божої: “Всіх скорбних радість і пригнічених заступниця, голодуючих кормителька, скитальців потіха, бурями гнаних пристань, хворих навідання, немічних покров і заступниця, жезл старости, Мати Бога Вишнього, Ти еси Пречистая, поспішися, молимся, щоб спастися рабам Твоїм” [5, 246].

Часте використання фрагментів з традиційних богослужбових текстів стало прикметною рисою поезики не лише о. Василя Мельника (Лімниченка), а й усіх поетів-“логосівців”. Ось, наприклад, Орест Петрійчук у поезії “Stella Matutina” творить свою візію:

Мережитья голубе злотом небо;
З опалів чаші сонце барви п'є.
Висока стать: благословлять
Пречисті білі руки.
“Прибіжище скорбящих, молися...”
Тихий голос чуть.
І хор пташиний стоголосий,
І злotosяйні сонця коси –
Усе співа хвалу Єдиній Чистій [4, 16].

Цей твір, як і вся Богородична поезія “логосівців”, сповнений класичною християнською символікою. Автор називає Богородицю “Прибіжищем скорбящих”, “Приютом беззахисних”, “Єдиною Чистою”; колористика

теж традиційно Богородична: домінують білий, голубий, золотистий кольори. Крім того, подибуємо тут ще такі глибокі символи: чаші, сонця, неба, розбитої щогли. Майже вся ця символіка бере свій початок у Святому Письмі та Святому Переданні і, як це притаманно символів релігійному, характеризується відкритістю та невичерпністю інтерпретацій.

У духовній ліриці Василь Лімниченко часто використовує традиційну апелятивну конструкцію “Радуйся!”, за якою йдуть номінативні конструкції, що містять певну інформацію про того, до кого звертається поет. За таким принципом побудовані акафісти. Варто звернути увагу на те, що в юдейській релігійній традиції “Радуйся!” не вичерпується лише значенням “радіти”. “Радуйся!” іноді є формою вітання, адже з Євангелія від Луки відомо, що коли архангел Гавриїл прийшов до Марії, щоб звістити їй про те, що вона стане матір’ю довгоочікуваного Месії, то привітав її словами: “Радуйся, благодатна, Господь з тобою! Благословенна ти між жінками!” (Лк. 1 : 28). Це привітання архангела стало структурним елементом молитов до Богородиці. Наприклад, в Акафісті до Богородиці читаємо: “Радуйся, Мати ягнятка і пастиря! Радуйся, Мати зорі незаходимої! Радуйся, Ключе до царства Христового! Радуйся, Невісто неневісна!” і т. д. [5, 205 – 222].

Орест Петрійчук теж послуговується такою формою поетичного звертання до Богоматері в поезії “Вечір”:

Привіт Цариці світу дзвонять.

“Радуйся, чиста Лілеє...”

Рожеві цвіти шепочуть [4, 23].

Невід’ємним атрибутом Богородиці є омофор, який традиційно сприймається як символ її могутнього заступництва:

Радуйся, Діво!.. Повна ласки!..

В твоїх руках – моя судьба!..

Твій омофор неначе брязкіт

Воскресних ранків на гробах! [2, 198].

Знаковою у творчості о. В. Мельника є поезія “Ave Maria!”:

На білих брижах – ранок наді мною,

Немов воскресла з ночі ясна мрія!

І знову Ти, як завсіди, зі мною...

Хвала Тобі, хвала!..

Ave Maria! [2, 332].

У цій поезії поєднано два види молитви: прослави, яка передбачає своєрідне замилювання, споглядання особи, до якої моляться, а також прохання про благословення на щоденні духовні подвиги. Співзвучною до “Ave Maria!” є поезія Ореста Петрійчука “Благословлю Тебе,

Пречиста!” Обидві поезії сповнені антиномічних символів: ранок, день – ніч, світло – темрява. Вихори й буревії символізують поетове життя, їм протиставляється Покров Богородиці як надійний захист. У наведених віршах маємо протиставну гру кольорів. Усе, що гріховне, – темне; натомість Богородиця завжди вимальовується на ясному, зоряному тлі. Навіть у “Молитві за хворих” о. В. Мельника читаємо:

Пречиста Діво, матінко єдина,

Твій ясний омофор над ними розгорни [2, 225].

Традиційно образ Богородиці твориться за допомогою білого та голубого кольорів. У поезії “До Ясної Гори” о. В. Мельник-Лімниченко називає Божу Матір Блакитною Панею:

Із цього вігара вже много, много літ

Блакитна Пані ласк прочанам вік пряде,

Тому на Ясний Верх і до його воріт

Наш нарід звідусіль щороку йде та йде... [2, 183].

Ясною Горою називають паломники місце в Гошеві, де відбувалися об’явлення Богородиці. Можемо з упевненістю назвати цю поезію “поезією світла” – світла сакрального, джерелом якого є Христос. Не можна оминати увагою мотив дороги, яка в релігійній традиції символізує людське життя. Дорога прочан веде на Ясну Гору, яка є прообразом небесних висот, а також духовного піднесення людини. Звісно, дорога не без перешкод, але сяйво небесної краси дає снагу долати життєві негаразди, тому “мандрівники землі на радощі ідуть”. Богородиця – вічна супутниця, порадиця, помічниця скривджених, терплячих:

Бо хоч дорога наша – терня,

Хоч обрій наш – саме незнане,

Вона, предобра й милосердна,

За нами йти не перестане! [2, 197].

Образ Скорбної Божої Матері набув особливого поширення в літературі, музиці та іконописі, бо став символом невимовного страждання, довготерпеливості й любові. “Як побачила тебе (розп’ятого Христа) на хресті пренепорочна Діва, по-материнському від жалю зайшлася і серцем дуже побивалась та, гірко зітхаючи, з глибини душі у сльозах голосила: “Ой, горе мені, божественне Дитя моє!” [3, 595], – так оспівуються страждання Богородиці у стихирах.

XX століття в Україні ознаменоване важкими випробуваннями як у долі конкретних осіб, так і в долі нації, тому стає зрозумілим і виправданим таке часте використання мотиву Голготи, розп’яття, страждаючої Богоматері в українській літературі. Чого варті лише такі шедеври, як “Скорбна мати” Павла Тичини та “Mater dolorosa” (“Скорбна мати”) Богдана-Ігоря Антонича. Поети

католицької групи “Логос”, творчість яких позначена особливим пієтетом до Богородиці, теж не оминають нагоди, щоб задекларувати образ терплячої Богоматері як символ страждання. Прикметно, що в такому контексті образ Божої Матері часто “націоналізується”, набирає ознак типової української матері, яка втрачає своїх дітей у воєнне лихоліття. Для прикладу наведемо вірш Степана Семчука з поетичної збірки “Метеори”:

Мати горя! Мати болю!
У моїй душі
(окували в огні волю)
спиши та мечі...
Захід томиться кроваво...
(початок кінця)
Мати горя! Мати болю!..
... Де моє дитя?! [6, 8].

У поезіях такого типу розпі'ятий Христос символізує всіх тих, які невинно загинули від рук служителів зла, а Божа Мати стає прообразом стражденної української матері, якій нерідко доводилося споглядати смерть своїх синів. Саме такою тональністю сповнений вірш о. В. Мельника (Лімниченка) “На сумнуну” (із циклу “Смерть”):

Біліє в полі серед ночі
Новий з берізоньки хресток:
От там замкнув навкі очі
Її надія вся, синок... [2, 14].

У творчості о. В. Мельника (Лімниченка) образ Богородиці Страждаючої виводить проникливого читача на ще ширші контекстуальні обрії, оскільки може символізувати Україну загалом, яка оплакує своїх невинно убієнних синів. В одному з віршів із циклу “Смерть” представлена сцена смерті молодого вояка. Убивці знімають з нього шинелю і чоботи, а на грудях, “де чорніла рана”, знаходять “маленький образець Марії, // Що під хрестом глядить на муки // Свого сина й плаче... мліє...” [2, 9].

Висновки. Богослов'я вчить, що місія Богородиці не завершилася з народженням Христа у Вифлеємі, вона покликана народити Бога в кожній душі. Тому Божа Мати є своєрідним містком між Богом і людиною, “драбиною, по якій Бог сходить до людини, а людина піднімається до Бога”. Виходячи з цього, розуміємо, що в духовному плані Богородиця ніколи не ставиться у центр подій, а всією своєю особою свідчить про Христа і вказує на Нього, є живим свідченням Божої присутності.

Підсумовуючи, хочемо наголосити, що образ Богоматері в поетичній спадщині “логосівців” творився в межах догматичного католицького богослов'я. Це простежується на рівні ідей та стилю, про це свідчить розгалужена Богородична символіка.

1. Гром'як Л.М. *Повість В. Мельника (Лімниченка) “Верховинець” у контексті християнської літератури / Лілія Гром'як // Наукові записки ТДПУ. – Серія: Літературознавство. – Вип. 3 – Тернопіль, 1998. – С. 91 – 97.*

2. Мельник Василь, о. (Василь Лімниченко). *Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / Василь Мельник / За заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як. – Тернопіль: Збруч, 1999. – С. 783 – 828.*

3. *Молитвослов. – Рим-Торонто: Видавництво ОО. Василіян, 1990. – 1374 с.*

4. Петрійчук О. *Про це, що люблю я: Еротика / Орест Петрійчук. – Прага-Львів, 1924. – 35 с.*

5. *Прийдіте поклонімся. Молитовник. – Львів: Свічадо, 2002. – 960 с.*

6. Семчук С., о. *Метеори: Поезії / Степан Семчук. – Прага-Львів, 1924. – 38 с.*

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013

*Згадайте, братія моя...
Бодай те лихо не верталось!
Як ви гарнесенько і я
Із-за решотки визирали.
І, певне, думали: – Коли
На раду тиху, на розмову
Коли ми зійдемося знову
На сій зубоженій землі? –*

“В казематі”

[Орська кріпость 1847]

